

ZNACZENIE CHIN W EKSPORCIE POLSKI I POZOSTAŁYCH KRAJÓW EUROPY ŚRODKOWEJ

Wojciech Mroczek*

Od 2000 roku w handlu międzynarodowym obserwowana jest silna ekspansja Chin. Drogę do niej otworzyło przystąpienie tego kraju do Światowej Organizacji Handlu (WTO). W efekcie realizowania wyraźnie proeksportowej strategii rozwoju gospodarki, wspartej przez napływ zagranicznych inwestycji, Chiny stały się nie tylko największym na świecie eksporterem towarów, ale także drugim po Stanach Zjednoczonych rynkiem zbytu. W latach 2000-2015 w niemal wszystkich gospodarkach na świecie, chociaż w niejednakowym stopniu, nastąpił wzrost znaczenia Chin jako rynku eksportowego.

W 2015 roku na Chiny przypadało 10,1% światowego importu towarów (tylko Stany Zjednoczone – jak wspomniano – notowały wyższą wartość importu; wykres 1). Ze względu na to, że Chiny stały się światowym centrum *offshoringu*, w ich imporcie dominują surowce i dobra pośrednie (w 2014 r. stanowiły aż 60% wartości importu; wykres 2). W ostatnich latach udział dóbr pośrednich w chińskim imporcie stopniowo malał (w latach 2005-2007 przypadało na nie 2/3 chińskiego importu), niemniej Chiny nadal są ich największym importerem na świecie. Spadek znaczenia tych kategorii towarów może odzwierciedlać stopniowe zmiany strukturalne w chińskiej gospodarce, polegające na rosnącej roli popytu we wzroście gospodarczym przy jednoczesnym słabnięciu znaczenia eksportu.

Ze względu na specyficzny charakter chińskiego importu (duży udział surowców i przetworzonych dóbr pośrednich oraz skrajnie niski udział dóbr konsumpcyjnych), udział Chin w eksporcie poszczególnych krajów jest bardzo zróżnicowany¹ (wykres 3). Eksport do Chin ma największe znaczenie z jednej strony dla krajów będących dużymi eksporterami surowców, a z drugiej dla krajów silnie zintegrowanych z gospodarką chińską poprzez międzynarodowe sieci wartości dodanej (GVC) (dwie duże gospodarki Japonia i Stany Zjednoczone, które są ich głównymi organizatorami w Chinach oraz azjatyckie gospodarki rozwijające się, które stały się głównymi dostawcami części do chińskich fabryk). Ponadto Chiny mają stosunkowo duże znaczenie w eksporcie krajów wytwarzających dobra konsumpcyjne o wysokiej wartości jednostkowej (np. Szwajcaria).

Udział Chin w eksporcie krajów Unii Europejskiej jest niższy niż średnio w pozostałych regionach świata. Wynika to z jednej strony z dużego znaczenia handlu wzajemnego państw członkowskich UE, a z drugiej ze struktury towarowej unijnego eksportu (tzn. zdecydowanie mniejszego

znaczenia surowców). Ponadto korporacje europejskie przeniosły swoje procesy produkcyjne do chińskich fabryk w znacznie mniejszym stopniu niż korporacje amerykańskie czy japońskie (wynikało to przede wszystkim z mniejszej specjalizacji w produkcji i eksporcie najbardziej mobilnej branży, jaką jest elektronika).

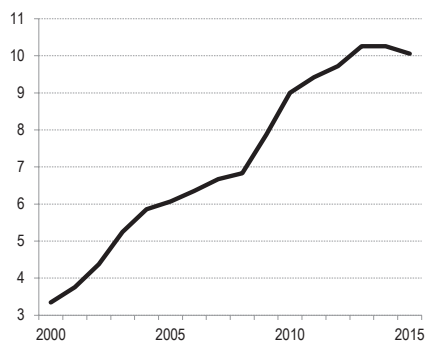
Integracja Chin z gospodarką światową wpłynęła więc w nieco mniejszym stopniu na strukturę eksportu Unii Europejskiej niż na strukturę eksportu innych ważnych uczestników handlu międzynarodowego. Ponadto ekspansja eksporterów unijnych na rynek chiński nie była tak silna, jak eksporterów pozostałych gospodarek. Ilustruje to stopniowe obniżanie się znaczenia krajów UE jako dostawców na rynek chiński. W 2001 roku z 28 państw członkowskich Unii pochodziło 15% importu chińskiego, a po 15 latach udział ten zmalał do 12,4%.

W 2015 roku udział Chin w eksporcie krajów UE wyniósł średnio 3,5% (wobec 1,0% w 2000 r.). Znaczenie Chin w eksporcie poszczególnych państw członkowskich jest bardzo zróżnicowane (wykres 4). Najwyższy udział Chiny mają w eksporcie niemieckim i brytyjskim (w obu przypadkach 6%). Natomiast najmniejsze znaczenie kraj ten odgrywa w eksporcie krajów Europy Środkowej (wykres 5). W czterech krajach Europy Środkowej (EŚ-4), tj. w Polsce, Czechach, Słowacji i na Węgrzech, udział Chin w eksporcie stanowi zaledwie 1,0% do 1,5%, a więc pozostaje zdecydowanie niższy niż w krajach Europy Zachodniej. W efekcie udział krajów EŚ-4 w unijnym eksporcie do Chin (3,4% w 2015 r.) jest trzykrotnie niższy niż udział tej grupy krajów w unijnym eksporcie ogółem (9,9%)².

Można więc powiedzieć, że kraje EŚ-4 są praktycznie nieobecne na chińskim rynku. Według danych chińskiego *National Bureau of Statistics* w 2015 roku udział czterech krajów Europy Środkowej w chińskim imporcie nie przekraczał 0,6% (był jednak trzykrotnie wyższy niż w 2000 r.; wykres 6). Wartość importu z każdego z tych krajów była zbliżona. W 2015 roku Węgry plasowały się na 55 miejscu wśród dostawców towarów do Chin, Czechy i Polska odpowiednio na miejscach 57 i 58, a Słowacja na 64 miejscu. Marginalny udział Chin w eksporcie krajów Europy Środkowej jest wynikiem rozwijania w tym regionie eksportu w oparciu o niższe koszty produkcji. Tańsze wyroby pochodzące z Polski czy pozostałych krajów EŚ-4 spotykają się z silną konkurencją ze strony podobnych produktów pochodzących z Chin i z rozwijających się krajów Azji.

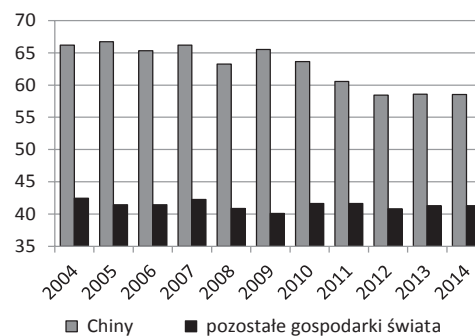
Podobnie jak w innych regionach, w eksporcie Europy Środkowej do Chin dominują dobra pośrednie. W 2015 roku stanowiły one 72% eksportu polskiego, 62% - węgierskiego i 59% - czeskiego (tak więc udział krajów EŚ-4 był wyższy niż średnio w Unii Europejskiej). Tylko w przypadku Słowacji udział ten był zdecydowanie niższy (niespełna 20%) ze względu na strukturę eksportu tego kraju (duży eksport samochodów Volkswagena).

Wykres 1
Udział Chin w światowym imporcie (%)

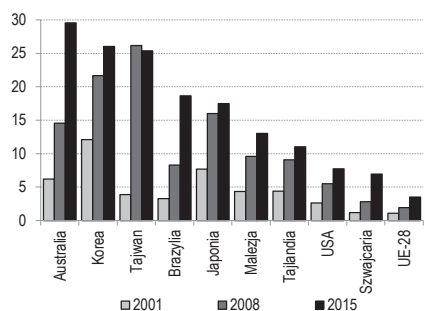
Źródło: WTO.

Wykres 2
Udział dóbr pośrednich w imporcie Chin i pozostałych gospodarek świata (% importu ogółem)

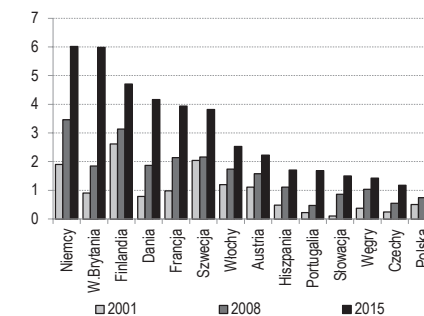
Źródło: WTO.

Wykres 3
Udział Chin w eksporcie wybranych krajów

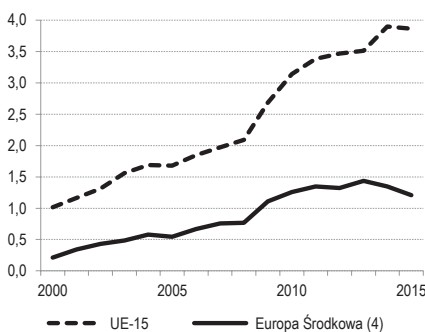
Źródło: International Trade Center.

Wykres 4
Udział Chin w eksporcie wybranych krajów Unii Europejskiej (% eksportu ogółem)

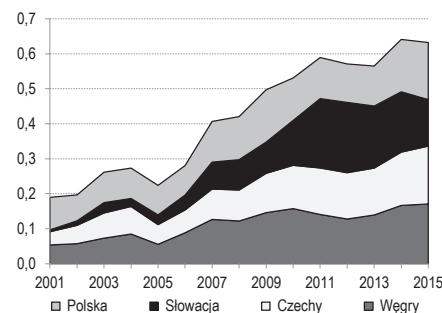
Źródło: Eurostat.

Wykres 5
Udział Chin w eksporcie krajów UE-15 i EŚ

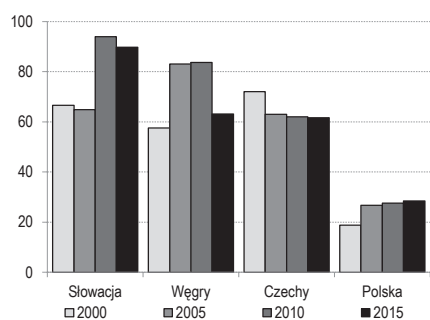
Źródło: Eurostat.

Wykres 6
Udział krajów EŚ-4 w imporcie Chin (% chińskiego importu ogółem)

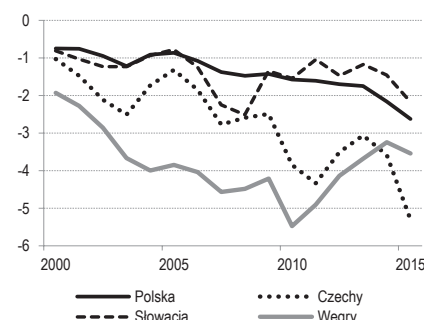
Źródło: International Trade Center.

Wykres 7
Udział produktów klasyfikowanych jako maszyny i sprzęt transportowy w eksporcie do Chin

Źródło: Eurostat.

Wykres 8
Saldo w handlu z Chinami jako % PKB

Źródło: Eurostat.

Ogólnie rzecz biorąc, znaczenie Chin w eksporcie krajów Europy Środkowej oraz struktura ich dostaw do tego są wynikiem strategii dużych korporacji międzynarodowych. Ich rola w kształtowaniu struktury eksportu krajów jest szczególnie duża w przypadku eksportu na rynki odległe geograficznie. W przypadku Czech, Słowacji i Węgier można powiedzieć, że korporacje w ograniczonym stopniu wspierały eksport na rynek chiński, natomiast w Polsce ich wpływ był raczej niekorzystny. W 2015 roku w trzech pierwszych wspomnianych krajach udział Chin był bowiem większy w eksporcie dóbr klasyfikowanych jako maszyny i sprzęt transportowy (a więc w kategorii najbardziej zdominowanej przez działalność korporacji międzynarodowych) niż w pozostałych grupach towarowych. W Polsce udział Chin w eksporcie maszyn i sprzętu transportowego kształtował się natomiast na poziomie 0,8% i był niższy niż łącznie w eksporcie pozostałych grup towarowych.

W Polsce udział maszyn i środków transportu w eksporcie do Chin był jednym z najniższych wśród krajów UE (średnio w latach 2000-2015 wynosił on 27% wartości eksportu ogółem), a biorąc pod uwagę kraje unijne o podobnym stopniu integracji w ramach GVC – prawdopodobnie najniższy. Średnio w UE maszyny i środki transportu stanowiły 60% wartości eksportu do Chin. Było to więc przeszło dwukrotnie więcej niż w Polsce. Natomiast w pozostałych krajach EŚ-4 udział tej kategorii w eksporcie do Chin był zdecydowanie wyższy. Średnio w latach 2000-2015 maszyny i środki transportu stanowiły 92% eksportu słowackiego, 79% węgierskiego i 64% czeskiego (wykres 7).

Zdecydowanie mniejsze zaangażowanie polskich filii korporacji międzynarodowych w wymianę z Chinami powodowało, że dynamika polskiego eksportu do Chin była w latach 2000-2015 niższa niż pozostałych krajów EŚ-4. W tym okresie wartość polskiego eksportu do Chin rosła średnio rocznie o 20,8% (wartość wyrażona w euro), a eksportu pozostałych trzech krajów w tempie o pięć punktów procentowych wyższym (najszybciej rósł eksport Słowacji – o 36% średnio rocznie).

W wyniku różnego stopnia zaangażowania korporacji międzynarodowych w poszczególne kraje Europy Środkowej struktura ich eksportu towarowego do Chin istotnie się różni. W polskim eksporcie w całym badanym okresie dominowały miedź i pozostałe dobra zaopatrzeniowe. W przypadku Węgier i Czech były to przede wszystkim różnego rodzaju części i podzespoły wykorzystywane głównie w produkcji przeznaczonej na eksport (w latach 2000-2015 stanowiły one odpowiednio 62% i 39% ich eksportu)³ oraz produkty klasyfikowane jako dobra inwestycyjne. Z kolei w Słowacji najważniejszą pozycją były samochody osobowe, stanowiące od 2006 roku ponad połowę wartości jej eksportu do Chin (tabela 1).

Stosunkowo niewielkie rozmiary eksportu krajów EŚ-4 do Chin 4 sprzyjają jego stosunkowo dużym wahaniom. Szczególnie, że jest to wynik działalności stosunkowo wąskiej grupy eksporterów. W latach 2013-2015 wyraźnie wyhamował eksport części i dóbr inwestycyjnych z Węgier, głównie w następstwie upadku Nokii. Z kolei w latach 2014-

2015 obserwowano spadek eksportu samochodów ze Słowacji, co prawdopodobnie było wynikiem powstania nowych fabryk Volkswagena w Chinach. Duży wpływ na dynamikę polskiego eksportu do Chin mają natomiast ceny miedzi na rynku światowym. Ich spadek spowodował obniżenie dynamiki eksportu do Chin w ujęciu wartościowym (w latach 2010-2015 wartość polskiego eksportu do Chin rosła w tempie 8% średnio rocznie, a więc wyraźnie wolniej niż w pierwszej dekadzie XXI wieku).

Bardzo trudno ocenić wpływ przystąpienia krajów Europy Środkowej do Unii Europejskiej na ich eksport do Chin. Na pewno akcesja (rozumiana także jako integracja w ramach międzynarodowych sieci dostaw, która nastąpiła pod wpływem silnego napływu bezpośrednich inwestycji zagranicznych) nie sprzyjała wzrostowi znaczenia Chin, jak i ogólnie krajów pozaeuropejskich w eksporcie Europy Środkowej. Nie wspierały go też prawdopodobnie silne zmiany, jakie następowały jednocześnie w gospodarce światowej i w samych Chinach. Warto także zauważyć, że rynek chiński miał największe znaczenie, przynajmniej w części analizowanych krajów, na początku procesu ich integracji ze Wspólnotami Europejskimi. Czechy i Polska odnotowały najwyższy udział Chin w eksporcie w roku 1993 – w Czechach wyniósł on wówczas 1,78%, a w Polsce – 1,17%. W późniejszym okresie Chiny nie odgrywały tak dużej roli ani w czeskim, ani w polskim eksporcie. Można natomiast powiedzieć, że akcesja EŚ-4 do Unii pozytywnie wpłynęła na wzrost znaczenia Chin w eksporcie Niemiec – głównego organizatora produkcji i eksportu w tym regionie. Dzięki przeniesieniu części procesów produkcyjnych do EŚ-4, niemieckie fabryki w większym stopniu wyspecjalizowały się w eksporcie towarów, które skutecznie konkurowały na rynkach odległych geograficznie. W efekcie to właśnie w Niemczech w pierwszej dekadzie XXI w. odnotowano najsilniejszy wzrost znaczenia Chin w eksporcie spośród wszystkich krajów Unii Europejskiej⁴.

Udział Chin w imporcie krajów Europy Środkowej jest natomiast zbliżony do tego, jaki charakteryzuje import krajów Europy Zachodniej. Według danych Eurostatu (zgodnie z metodologią liczenia importu według kraju wysyłki) w 2015 roku 7,6% importu krajów Europy Zachodniej pochodziło z Chin, natomiast w Czechach było to 8,3%, a w Polsce 7,4%⁵. Natomiast w imporcie Węgier i Słowacji Chiny odgrywały mniejszą rolę.

Duże różnice w znaczeniu Chin w eksporcie i imporcie powodują, że wszystkie cztery analizowane kraje notują deficyt w handlu z Chinami.

Najwyższy deficyt odnotowała Polska (11,3 mld euro w 2015 r.). Obok wysokiej wartości importu towarów konsumpcyjnych półtrwałego i nietrwałego użytku oraz dóbr inwestycyjnych w ostatnich latach bardzo szybko wzrósł import części. Korporacje międzynarodowe coraz częściej wykorzystują bowiem części pochodzące z Chin lub innych azjatyckich krajów rozwijających się do produkcji wyrobów wytwarzanych w EŚ-4. W 2015 roku 26% polskiego importu części stanowił właśnie import z Chin (kraj ten miał podobny udział w węgierskim imporcie części). W imporcie Czech

Tabela 1

Główne towary w eksporcie krajów Europy Środkowej do Chin w latach 2000 i 2015 – pozycje klasyfikacji SITC (w %)

	2000	Udział w eksporcie do Chin	2015	Udział w eksporcie do Chin
Eksport z Polski				
1.	682 Miedź	46,4	682 Miedź	32,9
2.	515 Związki organiczno-nieorganiczne i heterocykliczne oraz kwasy nukleinowe i ich sole	15,2	821 Meble i ich części	6,1
3.	514 Związki z azotową grupą funkcyjną	4,5	772 Aparatura elektryczna do zamykania i otwierania obwodów elektrycznych	3,3
4.	781 Pojazdy samochodowe do przewozu osób	2,8	714 Silniki i siłowniki, nonelektryczne i ich części	3,1
5.	764 Sprzęt telekomunikacyjny	2,7	784 Części i akcesoria do pojazdów mechanicznych	2,5
Eksport z Czech				
1.	781 Samochody osobowe	22,8	784 Części i akcesoria do pojazdów mechanicznych	9,2
2.	515 Związki organiczno-nieorganiczne i heterocykliczne oraz kwasy nukleinowe i ich sole	9,2	772 Aparatura elektryczna do zamykania i otwierania obwodów elektrycznych	8,1
3.	724 Maszyny włókiennicze, do obróbki skóry, i ich części	7,4	894 Wózki dziecięce, zabawki, gry i artykuły sportowe	5,4
4.	782 Pojazdy mechaniczne do transportu towarów	6,7	742 Pompy i podnośniki do cieczy i ich części	4,9
5.	784 Części i akcesoria do pojazdów mechanicznych	6,0	731 Obrabiarki do usuwania nadmiaru metalu lub innych materiałów	4,2
Eksport ze Słowacji				
1.	728 Pozostałe maszyny i urządzenia specjalistyczne	30,8	781 Samochody osobowe	63,8
2.	724 Maszyny włókiennicze, do obróbki skóry, i ich części	15,7	728 Pozostałe maszyny i urządzenia specjalistyczne	7,5
3.	746 Łożyska toczne	6,2	784 Części i akcesoria do pojazdów mechanicznych	4,8
4.	621 Wyroby z kauczuku	5,4	743 Pompy (inne niż do cieczy), sprężarki i wentylatory	2,6
5.	716 Urządzenia elektryczne wirujące i ich części	2,8	748 Wały napędowe, korby, urządzenia zmieniające prędkość	2,1
Eksport z Węgier				
1.	752 Maszyny i urządzenia do automatycznego przetwarzania danych	17,7	713 Spalinowe silniki tłokowe i ich części	13,7
2.	778 Pozostała aparatura i urządzenia elektryczne	10,0	772 Aparatura elektryczna do zamykania i otwierania obwodów elektrycznych	8,7
3.	728 Pozostałe maszyny i urządzenia specjalistyczne	6,4	874 Przyrządy i aparatura pomiarowa, kontrolna i analityczna	7,9
4.	542 Leki (także weterynaryjne)	6,4	748 Wały napędowe, korby, urządzenia zmieniające prędkość	5,2
5.	759 Części i akcesoria maszyn biurowych do automatycznego przetwarzania danych	5,8	791 Pojazdy szynowe i związane z nimi urządzenia	4,2

Źródło: Eurostat.

i Słowacji części pochodzące z Chin miały nieco mniejsze znaczenie.

Deficyt w handlu z Chinami stanowił w 2015 roku średnio 3,3% PKB krajów EŚ-4 (był więc trzykrotnie wyższy niż w krajach Europy Zachodniej). Największy deficyt w relacji do PKB notowały Czechy (5,3%) i Węgry (3,5%). W Polsce

kształtował się on na poziomie 2,6% PKB (wobec 0,7% w 2000 r.; wykres 8)⁶.

Pogłębianie się deficytu w handlu z Chinami nie prowadzi jednak do powiększania się ujemnego salda w handlu ogółem tych krajów. Towary importowane z Chin w dużej mierze zastępują import z pozostałych krajów, głównie Unii

Europejskiej (efekt wzmocnienia konkurencyjności cenowo-kosztowej przez korporacje międzynarodowe). Ze względu na niższe wartości jednostkowe towarów chińskich, można stwierdzić, że wzrost importu z tego kraju przyczynia się do poprawy ogólnego salda krajów EŚ-4 ograniczając droższy import z innych krajów. Może na to wskazywać niższy deficyt w handlu krajów EŚ-4 z Chinami w ujęciu wartości dodanej⁷.

* Autor jest pracownikiem Instytutu Ekonomicznego Narodowego Banku Polskiego w Warszawie. E-mail: wojciech.mroczek@nbp.pl. Opinie wyrażone w artykule są osobistymi opiniami autora.

¹ Udział Chin w eksporcie Japonii sięga 17,5%, a w eksporcie USA - 7,7% (dane dotyczą 2015 r.).

² Udział Chin (i ogólnie gospodarek pozaeuropejskich) w eksporcie krajów unijnych charakteryzuje duża asymetria między krajami Europy Środkowej i Europy Zachodniej. Zdecydowanie mniejsze ich znaczenie w eksporcie Europy Środkowej wskazuje, że do tego regionu przenoszona była z Europy Zachodniej przede wszystkim produkcja dóbr przeznaczonych na najbliższe rynki.

³ Nie oznacza to jednak, że przedsiębiorstwa z Czech i Węgier w większym zakresie uczestniczą w globalnych łańcuchach wartości dodanej, jako tzw. dostawcy części do krajów odległych geograficznie (*forward participantion*), niż polskie przedsiębiorstwa. Dla

Czech i Węgier najważniejszym pozaeuropejskim kierunkiem eksportu części są Chiny, natomiast dla Polski – Stany Zjednoczone. Geografia powiązań w ramach GVC silnie zależy od korporacji obecnych w poszczególnych krajach. We wszystkich krajach regionu EŚ-4 udział krajów pozaeuropejskich w eksporcie części kształtuje się na bardzo niskim poziomie – ok. 10%. Natomiast Chiny mają zdecydowanie większe znaczenie jako dostawca części do krajów EŚ-4. Tak więc uczestnictwo krajów EŚ-4 w międzynarodowych łańcuchach wartości dodanej ma zdecydowanie charakter *backward participation*, co oznacza względnie wysoki import dóbr pośrednich związany z działalnością eksportową.

⁴ Por. S. Hansakul, H. Levinger, *China-EU relations: Gearing up for growth*, ed. M.L. Lanzeni, Deutsche Bank Research, Frankfurt am Main, Germany, <http://www.dbresearch.com>, 31.07.2014 [dostęp 31.10.2016].

⁵ Według stosowanej przez GUS metodologii kraju pochodzenia, udział Chin w polskim imporcie w 2015 r. wyniósł 11,6%.

⁶ Według metodologii kraju pochodzenia stosowanej przez GUS deficyt w handlu Polski z Chinami wyniósł 18,7 mld euro, co stanowiło 4,6% PKB Polski.

⁷ Por. Ł. Ambroziak, *Kraje pochodzenia wkładu zagranicznego w eksporcie wybranych grup produktów w państwach Grupy Wyszehradzkiej*, (w:) E. Kaliszuk (red.) *Mierzenie wartości dodanej w handlu zagranicznym. Nowe koncepcje, metody i wyzwania*, IBRKK, Warszawa 2013.

GOSPODARKA I FINANSE

HANDEL ZAGRANICZNY NOWYCH PAŃSTW CZŁONKOWSKICH UE Z NIEMCAMI – ANALIZA Z WYKORZYSTANIEM MIĘDZYNARODOWYCH TABLIC PRZEPŁYWÓW MIĘDZYGAŁĘZIOWYCH

Łukasz Ambroziak*

Udostępnienie w latach 2012-2013 baz danych zawierających światowe tablice przepływów międzygałęziowych stanowiło istotny postęp w badaniu międzynarodowego handlu. Pozwoliło to na opracowanie statystyk przepływów wartości dodanej między krajami. Statystyki te uwzględniają wkład poszczególnych krajów w powstawanie wartości dodanej oraz eliminują wielokrotne liczenie wartości tych samych towarów w handlu – najpierw jako komponentów (dóbr pośrednich), a następnie jako części składowych wyrobów finalnych¹. Stąd też często ocena korzyści z wymiany handlowej Polski z poszczególnymi krajami dokonana z wykorzystaniem statystyk wartości dodanej bywa inna niż dokonana na podstawie tradycyjnych statystyk handlu. Różnice wynikają przede wszystkim ze skali

handlu dobrami pośrednimi, który nie jest uwzględniany w statystykach wartości dodanej.

Celem artykułu jest przedstawienie zmian w handlu dobrami i usługami dziesięciu nowych państw członkowskich UE – NPC, tj.: Bułgarii, Czech, Estonii, Litwy, Łotwy, Polski, Rumunii, Słowacji, Słowenii i Węgier z Niemcami w latach 1995-2011. Dokonano tego z wykorzystaniem tradycyjnych statystyk handlu międzynarodowego (w kategoriach brutto) oraz statystyk handlu w kategoriach wartości dodanej, obliczonych na podstawie danych ze światowej bazy *World Input-Output Database* (WIOD, wersja 2013), zawierającej międzynarodowe tablice przepływów międzygałęziowych.

Wybór partnera handlowego badanych NPC nie jest przypadkowy. Niemcy są bowiem ważnym odbiorcą towarów i usług pochodzących z tych krajów, jak i ważnym dostawcą na te rynki. Znaczenie Niemiec w eksporcie i imporcie omawianych NPC było jednak zróżnicowane. W przypadku krajów Europy Środkowej, tj. Czech, Polski, Słowacji i Węgier, a także Słowenii, Niemcy były największym odbiorcą towarów i usług z tych krajów, jak i największym ich dostawcą na te rynki. Nieco mniejsze znaczenie Niemcy miały w handlu Bułgarii i Rumunii, a najmniejsze w wymianie handlowej trzech krajów bałtyckich.